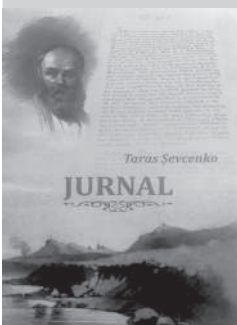
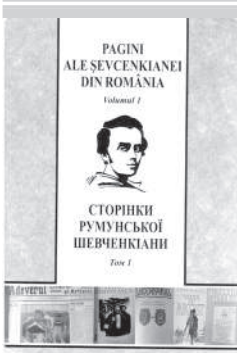

Рецензії

СТОРИНКИ РУМУНСЬКОЇ ШЕВЧЕНКІАНИ

Pagini ale ŝevcenkianei din Romănia = Сторінки румунської шевченкіани: У 2 т. – Бухарест: RCR EDITORIAL. – 2016–2017. – Рум. та укр. мовами.

Феномен Тараса Шевченка, котрий став перманентною постаттю культурного простору Румунії, уже багато десятиліть постійно привертає увагу румунських науковців, перекладачів, пошановувачів його творчості. Національна шевченкіана збагачується новими перекладами та науковими студіями, присвяченими особистості і творчій спадщині українського поета. Зокрема, до 200-річчя від дня народження Кобзаря побачило світ двотомне румунськомовне видання “Павло Зайцев. Життя Тараса Шевченка” (2013), здійснене відомим українським і румунським письменником і перекладачем К. Іродом. 2017 року його ж зусиллями в перекладі румунською мовою було видано “Щоденник Т. Шевченка” (з “Автобіографією”). До ювілею поета приурочено також низку наукових та популяризаторських публікацій, що розкривали різні грані феномена українського митця; на особливу увагу заслуговує серія статей проф. І. Ребошапки “Сторінки 120-річної румунської шевченкіани” (журнал “Наш голос”, 2014-й і 2015-й роки). Згодом, у 2016-му і 2017-му роках вийшла друком двомовна (румунською та українською мовами) праця у 2 томах “Сторінки румунської шевченкіани”. Видання складається зі згаданої вище розвідки д-ра І. Ребошапки під назвою “Феномен Тараса Шевченка у світлі почергових румунських рецепцій”, до якої додано румунські шевченкознавчі публікації у хронологічному порядку їхньої появи – від першої статті К. Доброджану-Гері (1894) до матеріалів сьогодення (статті подано паралельно румунською та українською мовами, деякі з них повністю перекладені, інші зрезюмовані). Переклад цих статей, упорядкування, примітки та коментарі теж належать І. Ребошапці. Другий розділ двотомника – це “Поетична шевченкіана”, складена з віршів, присвячених Шевченкові, авторами яких є іноземні та румунськомовні й українськомовні поети Румунії. У ньому також містяться варіанти перекладів румунською мовою поезій Кобзаря, до яких найчастіше звертались румунські поети-перекладачі (“Заповіт”, “Садок вишневий коло хати” та ін.). Наступний розділ “Музична шевченкіана” включає композиції румунських авторів на слова Шевченка та пісень, йому

присвячених. Завершується видання розділом “Румунська шевченкіана у світлинах”, у якому продемонстровано

різні фотоматеріали, що ілюструють факти виходу у світ творів Шевченка та праць про нього, фіксують різні події,

йому присвячені: наукові симпозиуми, ушанування ювілейних дат і шевченківських днів у Румунії, зокрема й відкриття пам'яток поетів в різних регіонах країни (зазначимо, що їх налічується шість – у містах Бухаресті, Сату-Маре, Тулчі, Лугожі, Сігеті, селі Негостина Сучавського повіту).

Науковим осердям цієї праці є оглядово-аналітична розвідка І. Ребошапки про рецепцію Шевченка в Румунії, що на сьогодні є своєрідним підсумком цієї теми в національному шевченкознавстві. Відомо, що в Румунії творча спадщина Шевченка, питання його ролі в розвитку української літератури аж до Другої світової війни не зазнали об'єктивного тлумачення. До того часу, як зауважує в передмові до видання проф. О. Неделку, "його поетичну творчість було чи то маргіналізовано, чи то зазвичай аналізовано з точки зору її соціального покликання, нехтуючи певною мірою екзистенційний зміст його поетичного меседжу, його романтичний дух, співзвучний з ідеалами й естетикою європейського романтизму". Лише починаючи з 1960-х років, коли в Бухарестському університеті досить широкого розвитку набули славістичні й україністичні студії, автори яких послуговувалися модерними на той час літературознавчими методиками і помітно відійшли від соцреалістичних ідеологічних нашарувань та штампів, осмислення феномена Шевченка ввійшло в річище значно об'єктивнішого наукового трактування. Актуальність розвідки І. Ребошапки й полягає в намірі автора переглянути й почати переосмислити румунську рецепцію Шевченка саме під цим кутом зору, оцінити її в сучасному науковому контексті, зокрема увиразнити в ній тлумачення романтичного характеру художнього світобачення українського поета як стрижня його естетики й поетики. Так, торкаючись питання сприйняття Шевченка першим його інтерпретатором К. Доброджану-Герію (першорядну роль в оцінці цього сприйняття І. Ребошапка справедливо віддає М. Ласло-Куцюк), автор згадує лише деякі важливі постулати статей критика. Здебільшого він наголошує, на відміну від низки дослідників (і ми поділяємо його думку), що статті про Шевченка цього автора не були суто популяризаторськими, адже саме в них починають окреслюватись визначальні риси Шевченка-поета, або що румунський дослідник уже тоді "میمовільно виявив його романтичну суть", зауваживши образи, сцени, специфічні риси творчості

Шевченка, що вкладаються в естетику й поетику романтизму.

Продуктивними з погляду об'єктивної оцінки творчості Шевченка є матеріали, присвячені сприйняттю українського поета послідовниками та наступниками К. Доброджану-Гері. Приміром, у багатій новими спостереженнями й судженнями рецепції Шевченка, здійсненій З. Арборе-Раллі, І. Ребошапка вирізняє націоналогічні ракурси сприйняття творчості Кобзаря. Цей же аспект розуміння феномена Шевченка І. Ребошапка акцентує і в усвідомленні румунськими реципієнтами ідеологічної ролі творчості поета в національно-визвольних змаганнях українського народу за свою незалежність (стаття в журналі "Viața românească". – 1911. – №1; малозгадувана стаття М. Серецяну "Спів раба і помста деспота" в газеті "Dimineața". – 1914. – № 3594), і в трактуванні його особистості як "першого справжнього націоналіста" – символу боротьби за національний розвиток України (стаття Н. Ткачука-Албу "Рутенці" в журналі "Luceafărul". – 1914. – №1). Корисні відомості про особливості осмислення творчості українського поета в Румунії після 1917 р. містяться в тому розділі праці І. Ребошапки, де висвітлено співзвуччя чи дисонанси в рецепції Шевченка дослідниками радянської України і Румунії. Розглядаючи матеріали 1930-х років, як, приміром, статтю К. Вилкована "Великий поет селянства. 125 років від дня народження Тараса Шевченка (1814 – 1861)" (Adevărul literar și artistic. – 1939. – 12 берез.), І. Ребошапка вказує на факти ідеологічного відлуння в них радянського шевченкознавства, хоча треба зауважити, що поза цим контекстом вони містили вельми широку інформацію про творчий доробок українського поета, виконуючи тим самим популяризаторську роль. Водночас автор розвідки увиразнює оригінальні судження румунських реципієнтів Шевченка. Зокрема, він називає книжку історика І. Ністора "Українська проблема у світлі історії" (Чернівці, 1934), у якій висловлені автором погляди про пов'язаність творчості Шевченка з політичними проблемами української нації аж до 1991 р. часто замовчувались або вважались тенденційними (особливо в українських публікаціях). І Ребошапка згадує також статтю Г. Іванова "Тарас Шевченко – поет національної свободи" (România literară. – 1939. – № 30),

наголошуючи, що вона сприймалась у розрізі із тодішнім радянським шевченкознавством уже заявленою в заголовку темою і її трактуванням; водночас він звертає увагу на порівняльний аспект статті (спроба зіставлення деяких мотивів творчості Шевченка і румунських поетів Дж. Кошбука й А. Мурешану), що на той час було ще поодиноким явищем у румунських дослідженнях.

Важливим етапом в історії румунської шевченкіани стали 1950 – 1960-ті роки, а поштовхом у цьому процесі була стаття видатного румунського письменника М. Садов'яну “Про Тараса Шевченка” (Veas pou. – 1945. – 1 aprilie), у якій автор накреслює головні напрями подальшого вивчення творчості українського поета. У публікаціях, що з'явилися з нагоди виходу у світ румунськомовного “Кобзаря” 1952-го і 1957-го років, І. Ребошапка вирізняє нові, не відзначувані раніше румунськими дослідниками риси феномена Шевченка: факт широкої обізнаності поета з цінностями всесвітньої культури (стаття А. Стратулата 1961 р.), поєднання в поетовій творчості мистецьких і музичних обдарувань, що виявились у пластичності й музичальності його віршів як характерній ознаці поетики (стаття Т. Гане 1951 р., брошура “Тарас Григорович Шевченко” 1961 р.). А в рецензії 1962 р. на вихід у світ румунською мовою повістей Кобзаря, яку особливо виокремлює І. Ребошапка, авторка М. Платон удається до порівняльної характеристики в зображенні селян західноєвропейськими письменниками (Бальзак, Золя, Мопассан) і Шевченком, акцентуючи визначальну рису естетики останнього – її гуманістичний характер. Як урізноманітнення рецептивних підходів у вивченні Шевченка і як приклад одного з перших професійних досліджень у румунській критичній шевченкіані І. Ребошапка вважає статтю філолога-русиста Т. Ніколеску “Шевченко – національний бард України” (Viața românească. – 1964. – № 6), у якій виокремлює, приміром, спроби авторки окреслити багатство стилістики та версифікаційних структур поета і, зокрема, наголосити на тому факті (уперше в румунських дослідженнях на цю тему), що Шевченко є ліриком і у своїх поемах (цей висновок наближав румунську шевченкіану до усвідомлення романтичної суті феномена Шевченка).

У контексті відзначення ювілейних шевченківських дат 1960-х років, а

також виходу у світ 1963 р. повного румунськомовного “Кобзаря” в національній шевченкіані чітко окреслилися один із важливих напрямів – наукове вивчення історії рецепції Шевченка в Румунії. Як відомо, скрупульозний розгляд цієї теми належить М. Ласло-Куцюк, котру вона виклала в кількох своїх студіях, зокрема докторській дисертації “Літературні румунсько-українські взаємини ХІХ – поч. ХХ століття” (надрукована 1974 р.), довівши в них хронологічний огляд рецепції до 1964 р. Подальше дослідження цієї теми було здійснене проф. І. Козмеєм у монографії “Тарас Шевченко. Національний поет України і сприйняття його в Румунії” (2007) та автором рецензованої праці, котрі розглянули цю рецепцію до сьогодення.

Продуктивним аспектом румунської шевченкіани І. Ребошапка небезпідставно вважає порівняльне вивчення творчості Шевченка – з'ясування її генетичного співзвуччя чи типологічних подібностей із художнім доробком майстрів слова України, Румунії або інших країн, виявлення відлуння мотивів художньої спадщини українського поета у слов'янських літературах. Уважаємо, що саме праці такого характеру й започаткували оригінальне наукове шевченкознавство Румунії. Як приклад І. Ребошапка називає розвідки відомих науковців – В. Чобану “Аспекти поезії Шевченка” (Studii și cercetări de istorie literară și folclor. – 1961. – №2) та І. Кіцімії “Зв'язок Тараса Шевченка з польськими письменниками і революціонерами” (Romanoslavica. – 1963. – Vol. 8), у яких він виділяє порівняльний аспект дослідження. Новаторськими з цього погляду стали багаті на оригінальні візії студії М. Ласло-Куцюк “Доля одного гораціївського мотиву у Сквороди, Котляревського і Шевченка” та “Катерина” Шевченка і “Еда” Баратинського” (обидві – 1970-ті роки), у яких дослідниця, наголошує І. Ребошапка, використовує “неупереджені інтерпретаційні підходи”, “вступила в діалог з материковим шевченкознавством”, а головне, на наш погляд, що вона вперше в румунській критиці, пов'язаній із Шевченком, яскраво продемонструвала продуктивність дослідження проблеми впливів – паралелей – своєрідності у визначенні художньої неповторності українського поета. Компаративістський спектр румунської шевченкіани дещо пізніше розширив і сам І. Ребошапка своїми статтями “Шевченківські реверберації в

європейських літературах” (Наш голос. – 2009. – № 178–180), “Тарас Шевченко і Любен Каравелов” та “Слов’янські “посестри” Шевченкових Катерин” (обидві – у книжці І. Ребошапки “Всесвіт усного і писаного слова”. – 2013. – Т. 2), у яких ґрунтовно дослідив впливи й відгомони творчості українського поета у слов’янських літературах.

Вагомо прозвучала в українськомовному шевченкознавстві Румунії тема про зв’язок творчості Шевченка з іудейсько-християнською культурною традицією, котра була започаткована й ґрунтовно висвітлена М. Ласло-Куцюк у відомих й українським дослідникам її розвідках “Оригінальність українських обробок псалмів” (1979), “Заповіт” Шевченка. Генеза і наступність” (1989), “Шевченкові наслідування пророкам” (1992) і котру вона порушила у зв’язку із намаганням розкрити механізм поетової романтичної адаптації біблійних концептів. Своїми висновками авторка внесла низку важливих корективів у розуміння ідейних значень творчості Шевченка, у тлумачення ним теми Бога. Помітним доповненням до інтерпретації цієї теми є стаття М. Трайсти “Давидові псалми” у творчості Шевченка та молдавського митрополита Дософтея” (Наш голос. – 2014. – № 238–240).

Зв’язки Т. Шевченка з Кирило-Мефодіївським братством – це тема, якої торкались деякі дослідники у своїх студіях про українського поета, але, на думку проф. І. Ребошапки, глибше її тлумачення в контексті розгляду змагань слов’янських народів за національне самоутвердження було здійснене в кількох працях К. Барборіке 1990-х років, зокрема в книжці “Утопія і антиутопія” (1998, розділ “Слов’янський месіанізм як загальна теорія і універсальне рішення”). Останнім часом цю тему порушували також професор Клузького університету І. Семенюк у розвідці “Ідея національної і державної незалежності в українській культурі в другій половині XIX ст.” (2006) та письменник В. Моїш у статті “Вплив Кирило-Мефодіївського братства на творчість Шевченка” (2013). Ці дослідження органічно дотичні до найглибше розробленої й вивченої в шевченкознавстві Румунії теми “Шевченко-романтик”. І. Ребошапка зауважує, що це питання певною мірою було порушене К. Фодор у передмові до видання румунською мовою повістей Шевченка (1961) і Т. Ніколеску у згадуваній

вище її публікації, де романтизм Шевченка вони розглядали цілком суголосно з тодішнім радянським шевченкознавством, тобто за усталеною схемою – як провідну рису лише його ранньої творчості. Новий підхід в осмисленні цієї теми, а саме у трактуванні романтизму Шевченка як домінуючої риси його художнього світобачення проголосив С. Груя у своїй докторській дисертації “Тарас Шевченко – поет-романтик” (1973, надрукованій у двох книжках: “Молитва і прокляття” [1995, укр. мовою] та “Тарас Шевченко” [2001, румун. мовою]). Це своє судження С. Груя намагається підтвердити аналізом усієї поетичної творчості Шевченка під кутом зору увиразнення в ній поетики й естетики романтизму. Наступними, вельми плідними кроками у трактуванні цієї теми І. Ребошапка цілком слушно вважає розвідку К. Барборіке “Матаморфози великих епічних віршованих форм” (розділ його книжки “Студії з порівняльної літератури”, 1987), розвідки Д.-Х. Мазілу – статтю “Балади, наснажені ліризмом” (часопис “Обрії”, 1989) та ґрунтовну передмову “Про поезію Тараса Шевченка” до румунськомовного видання “Кобзаря” (1990). Важливі спостереження й висновки на користь тези про романтичну суть творчості Шевченка, зроблені цими авторами, наголошує І. Ребошапка, є наслідком розгляду поетичної (романтичної) суті світобачення Шевченка (а отже, його самобутності) саме в контексті слов’янських і неслов’янських європейських літератур і головне – під кутом зору розкриття специфіки жанрових видів його поезії. Так, К. Барборіке з’ясовує особливості Шевченкової ліро-епічної поеми з погляду жанрової трансформації романтичної поеми байронівського типу, поширеної і в слов’янських літературах, а Д.-Х. Мазілу зауважує таку її рису, як зменшення “епічної матерії” та її “лірична зарядженість”. Окрім того, вникаючи в суть жанрової природи балади українського поета, Д.-Х. Мазілу зацікавлює увагу на новаторстві Шевченка-романтика в царині художнього збагачення класичної моделі цього виду. Своєрідним підсумком наукового тлумачення теми “Шевченко-романтик” у румунському шевченкознавстві І. Ребошапка цілком резонно вважає монографію М. Ласло-Куцюк “Творчість Шевченка на тлі його доби” (2002), добре відому й українським науковцям. Зосереджуючи увагу на низці важливих, часто ще й досі дискусійних проблем щодо

романтичної суті творчості українського поета, ефективно застосовуючи порівняльний та інтертекстуальний методи аналізу, авторка трактує ці проблеми із глибокою науковою аргументованістю, унаслідок чого робить ряд переконливих суджень і висновків стосовно своєрідності феномена Шевченка як вершини українського романтизму. Ця монографія, на наш погляд, є зразком конструктивної філологічної екзегези, яка стала ще одним суттєвим наближенням до розуміння феномена Шевченка, активно стимулюючи подальші наукові пошуки в цій царині. Інтерес до названої теми виявили також І. Козмей у монографії “Тарас Шевченко. Національний поет України і його сприйняття в Румунії” (2007) та фахівець у галузі компаративістики М.-А. Тупан у статті “Культурні прояви і самототожності романтичних “я” (Наш голос. – 2011. – № 209), у якій вона вдається до порівняння художніх індивідуальностей Т. Шевченка і англійських поетів Д.-Г. Байрона, В. Блейка, В. Ковпера, П. Шеллі, Т. Грея.

Актуальне й важливе для окреслення феномена Шевченка питання психологічних аспектів поглядів і творчості поета, яке ще з 1930-х років привертало увагу українських та зарубіжних дослідників, у Румунії порушено лише кількома авторами. І. Ребошакка особливу увагу звертає на монографії М. Ласло-Куцюк “Шлях до самопізнання” (румун. мовою) та “Ключ до белетристики” (укр. мовою, обидві – 2000), де авторка, спираючись на соціоніку як теорію “психологічних типажів”, визначає психологічний тип Шевченка-творця і згідно з ним намагається пояснити художній світ поета, зокрема специфіку його російськомовних повістей (відгомін цієї точки зору румунської дослідниці можна знайти у студіях українських науковців). М. Крамар, автор статті “Психологічні погляди Тараса Шевченка” (Вільне слово. – 2014. – № 15–18), виходячи зі щоденникових розмислів поета, наголошує, зокрема, що Шевченко приділяв увагу таким питанням, як психологія пізнання, психологія творчої діяльності митця. Важливим, але ще маловивченим уважає І. Ребошакка перекладознавчий аспект румунської шевченкіани. Як відомо, у Румунії повністю перекладено поетичну й прозову творчість Шевченка, а нещодавно там

побачила світ і його п’єса “Назар Стодоля”. Про рівень та характер румунськомовних інтерпретацій поезії і прози Шевченка писало чимало авторів, але це були здебільшого принагідні спостереження, висловлені в рецензіях на видання в Румунії творів поета. Щодо спеціальних досліджень, то серед них можна назвати невелику статтю М. Ласло-Куцюк “Деякі теоретичні питання взаємних румунсько-українських перекладів” (Romanoslavica. – 1983. – Vol. 21), у якій вона розглядає переклади вірша “Садок вишневий коло хати”, здійснені М. Садов’яну, В. Темпяну та В. Тулбуре. Докладний аналіз перекладів низки поетичних творів Шевченка, зроблених різними румунськими авторами, міститься у згаданій вище монографії І. Козмея. Розмисли автора, досвідченого перекладача й водночас дослідника творчості Шевченка, корисні для справи перекладання творів українського поета в Румунії, адже саме від якості їхнього звучання румунською мовою залежить ступінь естетичного сприйняття поетичної спадщини нашого Кобзаря.

Окрім літературознавчих студій, котрі є основою румунської наукової шевченкіани, І. Ребошакка вирізняє також праці, присвячені питанням мови Т. Шевченка (статті д-ра філології І. Робчука), темат “Шевченко-художник” (статті П. Шовкалюка, Л. Іван-Гілі та ін.), а також особистого життя поета (статті І. Ковача, М. Трайсти та ін.) тощо.

Охоплюючи великий фактичний і науковий матеріал, який д-р І. Ребошакка розглядає під кутом зору сучасного погляду на особистість і творчість Шевченка, двотомне видання “Сторінки румунської шевченкіани” є синтетичною працею, що буде цікавою й корисною не лише для масового читача, поціновувача українського поета, а й для учнів українських ліцеїв і студентів університетських україністичних відділень країни, а також для дослідників його художньої спадщини – науковців Румунії, України й інших країн, зацікавлених цією темою. Продемонструвавши своєю працею факт розвитку румунського шевченкознавства, д-р І. Ребошакка зробив ще один внесок у взаємне збагачення духовної інтерференції двох народів, у їхнє наукове пізнання і взаємне культурне зближення.

Тамара Носенко
м. Київ

Отримано 18 березня 2018 р.